

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/268-7404; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.113 // APRIL 2015.

OEBS: (ZLO)UPOTREBA MEDIJA PRVI TEST

O medijskim slobodama: Dunja Mijatović sa Aleksandrom Vučićem i Ivanom Tasovcem

U redovnom izveštaju Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS)¹ o slobodi medija (27. novembar 2014), Dunja Mijatović, predstavnik OEBS za medije, konstatuje: "Devedesete su bile godine iskrenog optimizma, barem na papiru. U stvarnosti su stvari često stajale sasvim drugačije. U mnogim se zemljama toliko željena sloboda medija i sloboda izražavanje

jednostavno nikada nisu ni materijalizovale. Ispostavilo se da je taj horizont dalek, isuviše dalek. A budućnost onih koji su preuzeli na sebe da svojim zemljama obezbede slobodne i nezavisne medije bila je nesigurna i opasna. Ubistvo je bilo najsigurniji metod gušenja nezavisnih medija u nekim zemljama-članicama. U drugima su radije pribegavali zatvorima. Mnogi su novinari premlaćivani. Neki su jednostavno nestajali bez traga. I tako je to do danas, 25

¹ <http://www.osce.org/fom/127656?download=true>.

godina nakon pada Berlinskog zida i 15 godina nakon uspostavljanja moje kancelarije. Nezavisni mediji u celom regionu OEBS suočavaju se sa izazovima na mnogim frontovima, uključujući tu institucije vlasti na lokalnom, regionalnom i državnom nivou, koje kao da su se udružile u naporu da vrate vreme unazad - kao što je bilo pre pada Zida”.

Srbija spada u zemlje gde je višedecenijsko uništavanje medija i srozavanje njihovog profesionalnog nivoa, doprinelo sprečavanju javne debate o bitnim društvenim, ekonomskim i političkim problemima i procesima. Posebno onih vezanih za nedavnu prošlost, tranziciju i početak pregovora sa Evropskom unijom. Međutim, taj negativni trend dosegao je kričnu tačku. Sloboda medija je tokom poslednje tri godine postala prvorazredna tema za celo društvo. Njihova upotreba isključivo za promovisanje lidera Srpske napredne stranke (SNS), ali i za diskreditujuće kampanje protiv političkih oponenta i neistomišljenika izazvala je reakcije na koje je vlast uvek reagovala animozitetom, pretnjama i represijom. Najčešće kvalifikacije za opis medijske scene su cenzura i autocenzura. Reč je, zapravo, o sofisticiranim mehanizmima kontrole medija i pritisaka na novinare.

S obzirom da su medijske slobode kontinuirano u fokusu OEBS, mediji i sloboda izražavanja su prva tema na kojoj je Srbija, kao predesdavajuća OEBS 2015, testirala sopstvenu spremnost da odgovorno pristupi tom problemu.

Srbija je krajem marta (26-27), u Beogradu organizovala prvu raspravu u oblasti ljudske dimenzije - konferenciju o bezbednosti i integritetu novinara ² u zemljama članicama. Konferencija

2 6/27. mart 2015, Beograd; konferenciju je organizovala Srbija u saradnji sa Kancelarijom predstavnice OEBS za slobodu medija. **Teme panela** bile su: primena OEBS-ovih obaveza o zaštiti i bezbednosti novinara u zemljama članicama, bezbednost novinara nakon napada na redakciju *Šarli Ebdo* i novi izazovi proistekli iz ovog i sličnih

je održana u trenutku kad su na adresu Vlade Srbije i premijera Aleksandra Vučića iz međunarodne zajednice (pre svega EU i specijalnog predstavnika za medije OEBS), stizale najoštrije kritike zbog ugrožavanja slobode medija i slobode izražavanja. Ministar spoljnih poslova Srbije Ivica Dačić je u obraćanju učesnicima konferencije naglasio da će “pitanje slobode medija i bezbednosti novinara držati visoko među prioritetima Organizacije” i da je “nasilje prema novinarima neprihvatljivo i mora se tretirati kao napad na društvo u celini”.

Tokom konferencije predstavnici srpske vlade, uključujući i premijera Vučića, istakli su značaj slobode medija i dali su ozbiljna obećanja u vezi sa unapređenjem medijskih sloboda u Srbiji. Njihovo ispunjavanje će biti važan test za Srbiju i njenu ulogu predsedavanja OEBS.

Premijer Srbije je u prethodne dve godine zaostrio odnose sa predstavnicom OEBS za medije Dunjom Mijatović zbog njenih oštrih kritika zbog stanja na medijsku scenu u Srbiji. Prošle godine je kritikovala odnos srpskih vlasti prema medijima, i zahtevala od Vlade da zaštiti onlajn medije. Premijer Vučić ju je zbog toga optužio da ne govori istinu i od tada odbija svaki susret sa njom. Na konferenciji u Beogradu došlo je do njihovog prvog susreta. Iako su njihove izjave posle sastanka bile izuzetno pozitivne, izvori iz međunarodnih krugova tvrde da ona neće popustiti kad je reč o zaštiti novinara. U nekim zemljama OEBS, Dunja Mijatović je i inače izložena snažnim kampanjama vlasti, ali ne odustaje od principa OEBS i insistiranja na bezbednosti novinara.

Premijer Vučić je nakon sastanka sa Dunjom Mijatović saopštio da je cilj njegove vlade da

..... napada na medije, nekažnjivost za zločine nad novinarima, pravna zaštita i integritet novinara. Dve sesije bile su posvećene i digitalnim medijima: digitalna bezbednost i internet pismenost, kao i bezbednost novinarki u onlajn medijima.

podigne nivo medijskih sloboda na nivo koji je relevantan u svim zemljama Zapadne Evrope i izrazio spremnost da prihvati savete i predloge OEBS za unapređenje stanja u medijima. Prema saopštenju iz Vlade Srbije, Mijatović je pozdravila usvajanje novih medijskih zakona, i «čvrstu rešenost» srpske vlade da sprovede reforme u oblasti medija, ali i da očekuje rezultate u sprovođenju zakona. Takođe je izrazila zadovoljstvo podrškom koju dobija u toku predsedavanja Srbije OEBS i istakla da je saradnja i komunikacija sa Vladom Srbije na visokom nivou

U intervjuu listu *Danas*, uoči sastanka sa srbijskim premijerom, ona je izjavila: “Moja poruka je bila, da će u meni lično, ne samo što sam predstavnicom za slobodu medija, već i što sam osoba iz ovog regiona i znam kako dišemo, imati partnera, ali da neću tolerisati bilo kakve nepravde i skretanje sa kursa koji su obećali”.³ Kancelarija prati pre svega trendove, “trend, kao trend (u Srbiji) je negativan”, ocenila je Mijatović. Ona je rekla da je na svaku prepisku sa Vladom Srbije (koja će biti dostupna javnosti u junu) povodom onog što je navedeno u godišnjim izveštajima Kancelarije za medije OEBS, dobila odgovor.⁴

Ona se susrela i sa novinarkom Brankicom Stanković koja već šest godina ima policijsku pratnju, jer joj je ugrožena bezbednost. “Ono što je potrebno jeste da se istraže ti napadi i pretnje jer ne mogu da shvatim da se posle šest godina ne zna ko to radi i koji su razlozi”, rekla je Mijatović.⁵ U saopštenju objavljenom nakon sastanka Vučić – Mijatović, navodi se je ona pohvalila spremnost srpskog premijera da se država uključi u rešavanje problema bezbednosti novinarkice Brankice Stanković.⁶

3 *Danas*, 27. mart 2015.

4 Isto.

5 *Danas*, 27. mart 2015.

6 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=03&dd=27&nav_category=11&nav_id=973581.

RUSKO-UKRAJINSKI KONFLIKT

U okviru panela “Zaštita novinara” učesnici iz Rusije i Ukrajine nametnuli su raspravu o rusko-ukrajinskom konfliktu, optužujući jedni druge za ugrožavanje novinara i (zlo)upotrebu medija u izveštavanju.

Sa obe strane (ruske i ukrajinske) i novinari i predstavnici nevladinih organizacija govorili su o ugrožavanju bezbednosti novinara na teritoriji koja je pod kontrolom suparnika u sukobu. Ruska organizacija Fondacija za studije demokratije iskoristila je priliku za promociju publikacije “Ratni zločini oružanih i bezbednosnih ukrajinskih snaga: tortura i neljudski tretman”. Predstavnik Fondacije je govorio o prebijanju ruskih novinara uz podršku ukrajinskih organa vlasti.

Na to je reagovala ukrajinska novinarka Anastasija Stanko koja je bila kidnapovana na teritoriji koju drže proruske snage. Ona je svedočila da su je “tri dana držali u podrumu bez hrane i vode”. “Verujem da su me neki koji sede ovde i videli”, rekla je Stanko. Oksana Romanjuk iz kijevskog Instituta za masovne komunikacije izrazila je sumnju u izveštaj ruske organizacije: “Mi verujemo nalazima OEBS, a njeni predstavnici nisu primetili to o čemu vi pričate”. Novinarka kanala *Russia Today* rekla je da je šest novinara ubijeno u Ukrajini, da novinari ne mogu da dobiju akreditaciju za izveštavanje, a da, ukoliko nose novinarska obeležja postaju meta napada. Na to je odgovorio Andrej Ševčenko, novinar iz Ukrajine i bivši poslanik, ocenjujući da novinari *Russia Today* nemaju legitimitet da govore o propagandnoj delatnosti ukrajinske vlade, jer ta stanica “glorifikuje predsednika Rusije Vladimira Putina, a mnoge njihove vesti su lažne”. Po njegovim rečima, to je dovoljan razlog da se novinarima *Russia Today* ne daju akreditacije.

Nekoliko učesnika konferencije, predvodjeni ruskim novinarima, položili su vence na spomenik “Zašto?”, posvećenog poginulim radnicima RTS

tokom NATO bombardovanja 1999. Obaveštenje o ovoj komemoraciji stiglo je iz Ambasade Rusije. Medijska ekspertkinja Snježana Milivojević koja je imala uvodno izlaganje na sesiji posvećenju novim pretnjama medijima, rekla je da je slučaj Šarli Ebdo u Srbiji transformisan u lokalni narativ. Naime, u Srbiji je, kako u medijima, tako i u intelektualnim krugovima ovaj slučaj stavljen u istu ravan sa terorističkim napadom na Šarli Ebdo; za ubistvo medijskih radnika optuživan je isključivo NATO, a skrivena je uloga srpskih zvaničnika u žrtvovanju radnika RTS. Postoje ozbiljne indicije da su srpski zvaničnici znali za bombardovanje RTS unapred, a za žrtvovanje radnika već je osuđen na desetogodišnju kaznu zatvora tadašnji direktor RTS, Dragoljub Milanović.

Rusko – ukrajinski sukob otvorio je pitanje propagande – temi, u vezi s kojom ni u institucijama OEBS ne postoje posebni izveštaji. Predstavica OEBS za slobodu medija, pre godinu dana izdala je Communiqué u kome upozorava na propagandu u vreme konflikta.⁷ I prilikom predstavljanja zaključaka beogradske konferencije, direktor kancelarije za slobodu medija Andrej Rihter pomenuo je propagandu u koju medije guraju pritisci vlada. Sukob između ruskih i ukrajinskih novinara i organizacija izazvao je posebnu pozornost pojedinih srpskih medija, te je u nekim od njih to bilo podvučeno i u naslovima. Ovom temom posebno se bavio dnevni provladin (50 odsto u državnom vlasništvu) list *Politika* (prateći to oba dana).

Konferenciji je prisustvovao veći broj provladinih ruskih nevladinih organizacija, tako da nije bilo prilike da se čuje “drugačiji glas” iz Rusije kad je reč o osiguranju bezbednosti i zaštiti integriteta novinara, iako Ruska Federacija spada u zemlje OEBS gde su medijske slobode ozbiljno ugrožene.

7 Communiqué by OSCE Representative on Freedom of the Media on propaganda in times of conflict, 15. april 2014, <http://www.osce.org/fom/117701>.

UBISTVA NOVINARA: POSEBAN VID ZASTRAŠIVANJA

Od 1992. godine u zemljama OEBS ubijeno je 95 novinara, a njihove ubice, odnosno nalogodavci ostaju nekažnjeni. Miroslava Gongadze se 15 godina borila da otkrije pravu istinu o ubistvu supruga u koje je bio uključen tadašnji ukrajinski državni i vojni vrh. Posle deceniju i po borbe dobila je presudu Suda za ljudska prava u Strazburu, ali nalogodavci ovog ubistva još nisu kažnjeni. “Nekažnjivost u ovim slučajevima vidim kao kancer u našem novinarskom radu. Ne možemo govoriti o nekim drugim prioritetima i temama u našem profesionalnom radu ako ubistva ili napadi na novinare ostanu nekažnjeni. Onda oni koji su ih počinili imaju pravo da ih ponove”, rekla je Miroslava Gongadze.

Sa konferencije je jasno poručeno da “vlade i države mogu da razjasne nerešene slučajeve ubistva novinara i napade na njih, ako to iskreno žele”.⁸ Dunja Mijatović poručila je da je važno da najviši nivoi vlasti, odnosno vlade, osude napade ili ubistva novinara: “Te događaje država ne sme da toleriše. U suprotnom, to može da uništi demokratiju”, rekla je Mijatović.

Ubistva Dade Vujasinović, Slavka Ćuruvije i Milana Pantića u Srbiji čekaju na razrešenje deceniju, ili čak više od dvadeset godina. Predstavica kancelarije OEBS za medije Dunja Mijatović je poručila da ne mogu da se tolerišu ograničenja istraga na neposredne izvšiioce zločina, kao što je slučaj Ćuruvije, Pantića, (Srbija) ili kada je reč o ubistvu novinarkе Ane Politikovske u Rusiji. Mijatović je na konferenciji pohvalila Vladu Srbije što je “konačno podignuta optužnica protiv ljudi osumnjičenih za zastrašujuće ubistvo novinara Slavka Ćuruvije”.

U mnogim zemljama problem je što pravosuđe ne procesuiru napadače i one koji prete novinarima,

8 “Nastavićemo da insistiramo da taj zadatak državni organi ispunjavaju”, poručila je predstavica OEBS za slobodu medija Dunja Mijatović.

suđenja su spora i sa minimalnim kaznama, dok nisu retke ni lažne optužbe na račun predstavnika sedme sile, zbog čega neopravedno završavaju u zatvoru.

Dunja Mijatović je spomenula i da su mediji ponekad i neprofesionalni, te da ne proveravaju sve činjenice, ali, kako je naglasila, to ne sme da bude izgovor da vlade vrše pritisak na njih. Mediji, prema njenim rečima, ne treba da hvale vladu, već da deluju odgovorno. Jedna od njenih važnih poruka je da novinari moraju imati slobodu da postavljaju pitanja i da se bave temama važnim za društvo.

Tokom konferencije mnogi diskutanti ukazivali su na to da je pravo na slobodu izražavanja u tesnoj vezi sa bezbednošću novinara. U diskusiji se često čuo i stav da je za zaštitu integriteta novinara, neophodno osim zakonske regulative, razvijati kulturu slobode izražavanja. Razgovaralo se i o mogućim odgovorima na slučajeve terorističkih napada na medije, a jedno od dominantnih mišljenja je bilo da promene u zakonodavstvu u vezi sa policijom i sudstvom ne mogu biti jedino rešenje.

Ukazano je i na problem digitalne sigurnosti, zaštite izvora i privatnosti, ali i govora mržnje i slične kampanje na internetu. Predstavnik švedske delegacije Olof Ehrenkrona upozorio je da živimo u digitalnom svetu u kome se u svakom trenutku zna gde se nalazimo, šta kupujemo, kakve su nam navike, sa kim komuniciramo, a šifre za mejlove ne pomažu nam mnogo. Istaknuto je da je neophodna posebna zaštita novinara, kako bi mogli da obavljaju posao bez straha da će biti otkriveni njihovi izvori, podaci koje su prikupljali i da će im neko "hakovati" računar. Neophodno je širiti medijsku pismenost, a principi ljudskih prava moraju važiti jednako i za onlajn i oflajn medije.

Sumirajući zaključke konferencije, direktor Kancelarije OEBS za slobodu medija Andrej Rihter istakao je da će "položaj novinara koji su žila kucavica demokratije i dalje zauzimati visoko mesto na agendi, jer je važno da ne potpadnu pod uticaj vlada i zakona koji ograničavaju slobodu izražavanja". Među zaključcima je i to da neke države pritiscima na medije guraju novinare u propagandu i nečasne kombinacije sa političkim i korporativnim elitama. Istakao je da je važna bezbednost novinara u odnosu na zakonodavnu i izvršnu vlast.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Međunarodna zajednica treba da nastavi da prati ispunjavanje obaveza Srbije u vezi sa medijskim slobodama i slobodom izražavanja, kao i ispunjenje obećanja koje su predstavnici Vlade dali tokom konferencije OEBS u Beogradu;

Koalicija lokalnih organizacija civilnog društva pažljivo će tokom godine pratiti koliko Srbija ispunjava ne samo obaveze OEBS, već i obećanja, u oblasti medijskih sloboda i zaštite medija; tu svakako spada i primena novog zakonodavstva, sprovođenje istraga za nekažnjivost novinara, provere o eventualnoj kontroli medija, ali i spremnost da razvija kulturu medijskih sloboda i slobode izražavanja.

U duhu zaključaka konferencije u Beogradu, nadležne državne institucije moraju da intenziviraju rad na procesuiranju slučajeva ubistava novinara i medijskih radnika. U tom smislu procesi se mogu smatrati zaključenim tek kada budu osuđeni naredbodavci zločina. Takođe najviši organi vlasti moraju da osude svaki napad na novinare.

Imajući u vidu medijsku scenu u Srbiji, zabrinjava činjenica da mediji ovoj konferenciji nisu pridali veći značaj. Uglavnom su prenete izjave srpskih zvaničnika, a pojedini mediji fokusirali su se na rusko-ukrajinski sukob. Izostalo je izveštavanje o zaključcima konferencije i njenom značaju za slobodu medija.